

Nacionalumo tyrimai, tarpkultūrinė komunikacija ir kultūros mokslai

Rita Repšienė

Bendrystės, patriotiškumo, savimonės ir vertybinių pasirinkimų ugdymas yra glaudžiai susijęs su nacionalumo tyrimais, kaip tapatybės suvokties ir identifikacijos tradicijomis, skleidžiasi plėtotės galimybėmis ir ateities prioritetais, grindžiamas tarpkultūrinės komunikacijos, paremtos tolerancijos bei pagarbos sklaida, ir kultūros studijomis, formuojančiomis kūrybingumo, vaizduotės bei atradimų džiaugsmo kriterijus. Kultūros horizontai, įreminami evidencijos, kaip tikrumo prerogatyvos, kurių platybėms, nepaprastumui ir originalumui nereikia įrodymų, skatina ieškoti tvirtų ir prasmingų atramų, vertinimo ir elgsenos pagrindų, kad kultūros vertės nebūtų profanuojamos, imituojamos ar sąmoningai niveliuojamos, siekiant vertybinę kartelę nuleisti kuo žemiau. Tarpkultūrinės komunikacijos formuojami prioritetai – universalumas, įvairovė, savitumas – turėtų įtvirtinti prasmingesnius vertybinius orientyrus ir formuoti kultūros, kaip kolektyvinio fenomeno, reikšmes nacionalinėje savimonėje.

Pagrindiniai žodžiai: nacionalumas, tapatybė, kultūra, komunikacija, studijos

Žmogus gimsti lietuviu natūraliai, išaugi patriotu, nori savo žmonėms gero, priimti savo buvimą tautoje kaip evidenciją, jautiesi kaip žuvis, kuriai vandens buvimas nekelia jokių problemų.

Algirdas Julius Greimas

Man liūdna, kad žmonija taip kvailai žaidžia kortomis, kurias turi, tačiau žinoti, kur mus veda kolektyvinė beprotybė, vis tiek geriau.

Jorgenas Randersas

Baigiantis didžiajai XXI amžiaus ekonominei depresijai ir įsigalint naujiems tapatumo poreikiams bei išbandymams, nacionalumas atgauna prarastas pozicijas. Pasaulis tartum kuria savisaugos mechanizmą globalizacijos, kosmopolitiškumo ir vienodėjimo sąlygomis, visuotinio abejingumo ir totaliais dezorientacijos, kaip tapatybės niveliacijos ir vertybių praradimo, laikais. Be abejonės, tautiškumo dimensija pakito ir tapo ne tik bendruomeniniu, bet ir asmeniniu orientyru, modernia prasminga pozicija, integruojančiu veiksmu ar šiaip iliuzine fantasmagorija, siekiant atgaivinti „prarastas“ tradicijas, esmines prerogatyvas ar bent romantines iliuzijas šiais pragmatinio dekadanso laikais. Laiko ir situacijų, kaip klasikinėje dramoje, modeliujamas nacionalumo siekinys atskleidžia ir svarbius vertybinius momentus: savitas

insinuacijas, individualias raiškas, tapatybės ieškojimus, tarpkultūrinės komunikacijos siūlomas galimybes ir naujų kultūros mokslų – kūrybos komunikacijos, kultūros informacijos ir komunikacijos, kūrybinių industrijų, mados industrijos – išgalėjimą, savaime išvengiant agresyvių ir pavojingų formų, bet formuojant aktualius šiandienos klausimus: kokie mes esame, kokie būsimė ir kas mūsų laukia ateityje?

Šviesios ateities vizija ir nacionalumo akivarai

Savęs ieškojimai sietini su idealiais tėvynės, istorijos, prasmės atradimais ir efemeriška praradimų realybe. Tapatumo dilemos išsaugo tą nepasiekiamybės jausmą, kurį sunku apibrėžti kasdienybės rémuose. Vadavimasis iš trafaretų, schemų, klišių, banalybių ir lėkštumo nėra saugus bei paprastas sprendimas. Savirefleksija plečia savimonę, savimonė atveria naujus požiūrius ir prasmes. Nacionalumas, kaustomas užburto rato, iš kurio taip ir neįmanoma išsiveržti, ir saugo, ir kalina, vis grįžtas kaip tradicijos išsaugotas ir pasakų realybę primenantis stebuklingas pinigais, išvaduodamas iš provincialumo ir sąstingio, dabar tapęs ir imponuojančiu tarptautiniu projektu, apimančiu plačius tyrinėjimų laukus ir atveriančiu virtualaus pasaulio galimybes (Zuelow 2007). Nacionalumo projektui viešieji ryšiai nėra būtini. Didžiulis susidomėjimas, istorinės studijos, daugybė šių laikų spaudinių apie nacionalumą, aibė mokslo ir populiarinimo renginių visame pasaulyje – tai tik keletas faktų, įrodančių, kaip iš „periferijų“ ideologijos (Michaelio Billigo terminas) siekiama tapti plačiai apimančiu reiškiniu, pabrėžiant, kad nacionalumas visą laiką esąs, niekur nebuvo prapuolęs, nes „išugdytas“ Vakaruose. Nors ir ne visuomet jis atpažįstamas, tačiau neišvengiantis banalumo pavojų, kai nacionalinis didžiavimasis, pagarbos atidavimas vėliavai, tautiniai simboliai tampa trivialiais objektais (Billig 1995).

Ribos tarp banalių dalykų ir šventenybių yra trapios, lengvai pažeidžiamos ir priklausančios tai pačiai prasminei signatūrai, kaip ideologijos, politikos ir padorumo, švietimo, auklėjimo ir išipareigojimų, tradicijų, demagogijos ir populizmo sankirtos. Propagandos mašina, kad ir kokiam kapitalui ji tarnautų, plačiai išplitęs paviršutiniškumas, kurį kelia ne tik bendra orientacija į „žiūrovų“ poreikius, bet ir profesionalumo stoka bei idėjų ir originalumo vakuumas, žinių sklaidos manipuliacijos neįstengia formuoti pozityvių nuostatų ir vertybinės orientacijos, kultūra taip pat priversta derintis prie bendrųjų užsakovų tendencijų – tapatumo dilemos skatinamos pačios dėl savęs ar dėl slaptų (ir itin geidžiamų) atgimimo galimybių?

Postmodernių amžių laikui baigiantis, racionalumo ilgesys tampa nevaldomas. Neatsitiktinai keliamas klausimas: kokia „ideologijos“ ateitis? „Pabaiga ar transformacija?“ (Cook 2004, p. 101). Pokyčių, idėjų, inovacijų, kaip ir paprastų, amžinų, idealių dalykų, poreikis didžiulis. Gyventi taip, kad nereikėtų vėliau gailėtis, ir neišduoti savęs išties didelis menas. Nacionalinė savimonė racionalėjant pasauliui nėra utopija,

tai mažų tautų esamybė ir išlikimo garantija (didelės tautos dažnai manipuliuoja nacionalizmu kaip ideologine būtinybe).

Prieš tris dešimtis metų Ernestas Gellneris, vadinamas vienu autoritetingiausių nacionalizmo teoretikų, išskėlė nacionalizmą, įvardydamas jį industrinės visuomenės padariniu, tiesa, nesančiu *vienintele* šios naujos visuomenės formos įgyvendinimo galimybe, bet reikalaujančiu savarankiškumo siekiant „išnarplioti iš kitų procesų“ (Gellner 1996, p. 72). Nepaisydamas įprastos retorikos apie nacionalizmo jėgą, šis požiūris buvo įvertintas kaip klaidinga pozicija, nes būtent taip nacionalizmas įveikdavo modernias ideologijas. Svarbu pažinti nacionalizmo silpnumą, „bent jau tiek pat, kiek ir jo jėgą“, nes taip galima suprasti šį ir šiandien išskylančią fenomeną: „Šuo, negalėjęs loti, buvo svarbiausias dalykas, nurodęs sprendimą Šerlokui Holmsui“ (*ibid.*, p. 76).

Nacionalumo atgimimas, arba kaip mes stebiname Europą

Netikėtai XXI amžius vėl suteikė galimybę mažosioms tautoms atsidurti dėmesio centre. Dar neseniai Europos Sąjungos Tarybai pirmininkavo Airija, vėliau pirmininkavimą perėmė Lietuva, dabar pirmininkauja Graikija. Mūsų šalis, kurios vaizdiniai pasaulio žiniasklaidoje nėra itin palankūs, pretendavo nustebinti ne tik atvykstančius aukščiausius Europos šalių pareigūnus, bet ir visus pirmininkavimo pusmetį aplankiusius mūsų sostinę. Pasinaudojant tuo, kad pirmininkaujant šaliai skiriamas didžiulis dėmesys, Lietuvos galimybė atrodė būsimanti tokia pati unikali, kaip ir kitų ES pirmininkaujančių šalių. Iš tiesų visi įvykiai, kultūrinės programos, nacionalinių vertybių ir privalumų demonstravimas privalėjo tapti begaline superliatyvinių šūkių virtine. Nesvarbu, kad eiliniam Europos piliečiui Lietuva asocijuojasi su Latvijos sostine Ryga, nesvarbu, kad lietuvių „tikroji“ religija krepšinis seniai nuvainikuota ir vis mėgina atgauti prarastą populiarumą, svarbu tai, kad mes galėjome ir privalėjome nustebinti Europą. Taigi prieš keletą metų Anglijos mokslininkų atliktame tyrime Lietuva pagal gyvenimo kokybę užima 23-iąją vietą pasaulyje, aplenkdamą Angliją, kuri liko 25-oji. Tiesa, gyvenimo kokybė buvo skaičiuojama pagal aštuonis kriterijus: pragyvenimo kainą, kultūrą, ekonomikos lygį, laisvę šalyje, sveikatą, šalies infrastruktūrą, saugumą ir klimatą. Kita vertus, pagal žmogaus socialinės raidos indeksą (*Human Development Index, HDI*), tai bendras indeksas, kuriuo matuojama visų pasaulio valstybių gyventojų vidutinė gyvenimo trukmė, raštingumo, švietimo ir pragyvenimo lygiai, 2013 m. Lietuva užėmė 41-ąją vietą tarp 187 valstybių ir priskiriama prie itin aukšto socialinio lygio valstybių, aplenkdamą Baltarusiją ir Latviją, bet nusileisdama Estijai ir Lenkijai. Nors pagal kitus skaičiavimus pragyvenimo lygiu Lietuvą lenkia tokios šalys, kaip Turkija, Makedonija, Bosnija ir Hercegovina, Rusija. Bet mes tikėjome per pusmetį įrodyti, kad dažnai esame nuvertinti nepagrįstai.

Reikėtų pabrėžti: lietuviai, kaip ir visa civilizuotoji Europa, vis labiau stengiasi atskleisti kultūrinį savo tapatumą. Į Nacionalinės pažangos programą šis fenomenas įtrauktas tarp ilgalaikių valstybės prioritetų, kuriems remti 2014–2020 m. bus naudojama ES finansinė parama. Kultūra laikoma horizontaliu nacionaliniu prioritetu, tad siekiama užtikrinti jos prieinamumą, įvairovę ir skaidą, aukštą šios srities paslaugų kokybę, plėtoti viešąją infrastruktūrą. Tiesa, nacionalinio tapatumo plėtra į ateities ir gerovės strategiją „Lietuva 2030“ buvo įrašyta tik paskutinę minutę, vis dėlto turime kuo didžiulis ir mūsų pirmininkavimas ES Tarybai dar kartą tai patvirtino.

„Mes pasiruošę“

Nacionalinis tapatumas šiandien nėra mažųjų valstybių kryžius, priešingai, tai galimybė išlikti globaliame pasaulyje, išsaugoti savitumą, kad galėtume esminius jo bruožus perduoti ateinančioms kartoms. Tačiau kodėl Lietuvos prisistatymo ES vaizdo klipas „Ypatinga diena“, skirtas Lietuvos pirmininkavimui ES Tarybai ir kukliai paskelbtas oficialioje pirmininkavimo socialinio tinklo paskyroje „Eu2013.lt“, buvo plačiųjų masių nesuprastas, neįvertintas ir negailestingai sukritikuotas? Dar nė neradus atsakymo, šis klipas buvo nedelsiant pašalintas ir saugiai paslėptas, kad tautinės realybės atskleidimas nebūtų priešų panaudotas nedoriems tikslams. Nors buvo planuota žinią skleisti plačiai, rodyti televizijoje, viešajame transporte esančiuose ekranuose ir lauko ekranuose Vilniuje, Klaipėdoje ir Kaune, teigiant, „kad pirmininkavimo laukėme ir esame jam pasiruošę“, taip buvo skelbiama prieraše prie vaizdo klipo¹.

Gaila, nes prisistatymo ES kūrėjai puikiai išmano lietuviškos tapatybės kismą ir pateikia tokį pranešimą: „Klipo *Ypatinga diena* tikslas – priminimas apie Lietuvos pirmininkavimo Europos Sąjungai pradžią. Klipu taip pat siekiama parodyti lietuviškos tapatybės, lietuviškų tradicijų jungtis su miesto kultūra ir jos sterilumu. Klipo idėja – skirtingų specialybių žmonės darbo metu. Tradiciniai reprezentaciniai personažai atsiduria kompiuteriu apdorotoje aplinkoje: ritmiškai tikslus montažas, griežta mechanika, sąmoningas dirbtinumas. Lietuva po truputį virsta urbanistine valstybe. Mechanikos ašis – fonas, kuris pasikeičia anksčiau už personažą, todėl kuriam laikui personažas atsiduria ne savo aplinkoje. Tai sukelia netikėtų asociacijų ir žiūrovą įtraukia į vizualinį asociacijų žaidimą.“²

Užsienio reikalų ministerijos užsakytas video prisistatymas stublina ne asociatyvumu, bet primityvumu, neprofesionalumu ir klišių gausa, nes „tradiciniai reprezentaciniai personažai“ – dviratininkas, dirigentas, biuro tarnautoja, duonos

¹ <http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/aktualijos/skandala-sukeles-lietuvos-pirmininkavimo-es-vaizdo-klipas-paslaptinai-dingo-atnaujinta.htm> [žiūrėta 2013 07 11]

² (LT) Pranešimas apie klipą „Ypatinga diena“, <http://www.nmformos.lt/en/> [žiūrėta 2013 07 11]

minkytoja, puodų lipdytojas ar mergina su skėčiu ir kompiuteriu³ – atskleidžia kūrybinio požiūrio sekumą.

Klipo devizas „Mes pasiruošę“ ragino suklusti: kas tie mes? Neįau mes praradome net minimaliausią kultūrinį išprusimą, kad organizuodami viešąsias švietimo akcijas negebėtume „paruošti“ tautos naujoms permainoms. „Matosi, jog krizė dar nesibaigė“, „Panašu, kad dar nesame pasiruošę“, „Bravo! Štai čia menas – štai čia forma! Klausimas tik – ar jūs kvaili, ar mes čia atsilikę?“, taip socialinio tinklo „Facebook“ vartotojai nedelsdami įvertino oficialų Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai vaizdo klipą⁴. Ar mes buvome ir tebesame pasiruošę?!

Tradicijos ir realybė

Pirmininkaujantys ES Tarybai turi ir kitų privalumų. Vienas iš jų – reprezentacinės instaliacijos Briuselyje ES Tarybos būstinėje rengimas. Bendra simbolinė koncepcija buvo pasirinkti lietuviškieji „sodai“ kaip nacionalinio originalumo kodas.

„Sekant susiklosčiusia tradicija, ES Tarybai pirmininkaujanti šalis apipavidalina ES Tarybos būstinę *Justus Lipsius* pastatą. Lietuvos menininkai (UAB „Ekspobalta“, vadovas – Saulius Valius) sukūrė dekoravimo projektą *Europos sodai*“⁵, taip referuodami lokalią tautinio tapatumo tradiciją europiniame kontekste.

Apskritai iš šiaudelių ar nendrių pinti reketukai, vadinami sodais, itin populiarūs buvo Auštaitijoje. Iki XX a. pradžios gyvavo apeiginis sodo pirkimas per vestuves: kadagio ar eglės šaką, pakabintą virš stalo ar šalia durų ir vadinamą jaunosios sodu, išpirkdavo piršlys. Pasakojama, kad sodai laimindavo namus, apsaugodavo nuo piktųjų dvasių. Sodus dovanodavo jaunavedžiams, kad jų gyvenimas būtų turtingas, namai apsaugoti nuo nelaimių ir kad jiems sektųsi.

Lietuvos menininkų sukurtą dekoravimo projektą, kuriame, kaip teigia kūrėjai, „atspindėtos lietuviškos tapatybės sudėtinės dalys – tradiciniai amatai, modernūs menas ir šiuolaikinis dizainas. Pastato atriume iš lengvų aliuminio vamzdelių įrengta instaliacija „Europos sodai“ yra prasminė ir vaizdinė dekoravimo ašis. Joje šiuolaikinėmis priemonėmis atkartojamas lietuviškų šiaudinių sodų motyvas. Iš šiaudų veriami sodai simbolizuoja pasaulio medį, kosmoso tvarką“⁶ vertinti privalu, nes conceptualus požiūris tiesiog būtinas.

Perkėlę tradicijas į ES Tarybos būstinės erdvę ir išdabinę devyniomis galybėmis metalinių sodų, mes nieko nenustebinsime, nes multiplikuodami paveldą (dvidešimt aštuoni sodai kaip dvidešimt aštuonios ES valstybės narės „taip įprasminant santarvę

³ <http://tv.lrytas.lt/?id=13728370731370998337> [žiūrėta 2013 07 11]

⁴ Ten pat.

⁵ <http://www.eu2013.lt/lt/video/europos-sodai> [žiūrėta 2013 07 11]

⁶ <http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/kultura/es-tarybos-bustine-justus-lipsius-lietuva-papuose-europos-sodais.htm> [žiūrėta 2013 07 13]

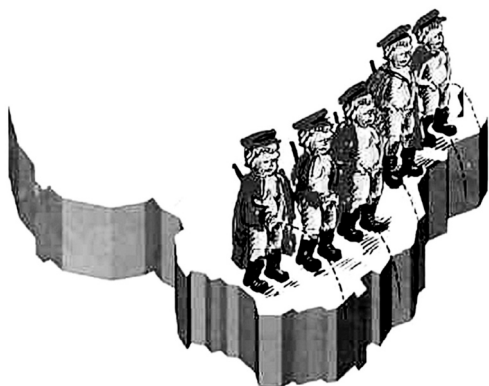
ir stabilumo sieki“) turėtume suteikti jam naujas prasmes, kad kurtume komunikacinę erdvę, o ne vertybinę tuštumą. *Europos sodai. www.lrkmlt*

Ar bendru pirmininkavimo kodu tapęs „sodas“ turėjo liudyti naujos komunikacijos pradžią ar senojo paveldo atrofiją? Ar gebėjimą įprasmiti nacionalinį savitumą? Atskleisti mąstymo originalumą?

Europos kasdienybė, arba su(pri)sitaikymo politika

Vieną didžiausių praėjusių metų nesusipratimų objektu tapo čekų menininko Davido Černy instaliacija „Entropa“, pakabinta virš įėjimo į pagrindinį ES Tarybos pastatą Briuselyje. Instaliacija buvo skirta Prahos vadovavimo ES pradžios proga, simboliškai Europos žemėlapyje pateikti su 27-iomis bloko narėmis siejami stereotipai. Instaliacija užėmė 16 kv. m plotą ir vaizdavo plačią Europos panoramą: Nyderlandus, užlietus vandens, iš kurio kilo mečečių minaretai, Prancūziją, iškėlusią amžiną streiko plakatą, Italiją kaip didžiulę futbolo aikštę. Vokietijos kontūrai priminė svastiką, Rumunija – Drakulos parką, sklidiną šurpinių garsų, Liuksemburgas buvo pavaizduotas kaip išparduodamas, Lenkijos kunigai mojavę gėjų vėliava. Didžiosios Britanijos, kuri laikoma euroskeptiška valstybe, šioje menininko vizijoje iš viso nebuvo.

Čekijoje plačiai buvo paviešinti prezidento Václavo Klausio pareiškimai, kuriais prašė čekų „viešai išsižadėti“ tos instaliacijos, nes negali sutikti su turiniu ir įžvelgė joje ginčytiną įžeidžiančią prasmę. Pirmąją ekspozicijos naktį juodu audeklų buvo uždengta dalis prieštarinčiai vertinamo meno kūrinio, kuriame Bulgarija virto

Entropa Lietuva.
www.eu2009.cz

vieną didelę tapyklą-tualetą įrėmusia šalimi.

Pats menininkas D. Černy atsiprašė Bulgarijos bei Prahos ir sakė norėjęs išsiaiškinti, „ar Europa gali pasijuokti iš savęs“. „Jei ir norėjau ką nors įžeisti, tai Václavą Klausą. Nes Klausas įžeidžia čekus“, – sakė jis. Norėdamas pateikti nacionalinių klišių kolekciją, menininkas siekė ironiškai rimtus dalykus paversti nerimtais (*Europe Instalation* 14 01 2009).

Tiesa, jei akcentuosime vieną iš šiuolaikinio meno tikslų – šokiruoti žiūrovą, sukelti diskusijas ir provokuoti, čekų menininko instaliacija tai pasiekė.

Apskritai visa ši instaliacija apsipynė begale ir kitokių istorijų, kurių interpretacijos sulaukė pačių įvairiausių vertinimų. Gavęs užsakymą, Černy žadėjo pakviesti dalyvauti po menininką iš kiekvienos ES valstybės, bet viską padarė pats su dviem draugais – tai dar viena skandalo dalis. Lietuvai tariamai atstovavo Vilma Stasiulytė, kurios instaliacijoje penki karine apranga vilkintys vyrai, sustoję ties Lietuvos ir Baltarusijos siena, šlapinasi. Aliuzija į besišlapinantį Briuselio berniuką „Manneken Pis“ siejama su domėjimusi totalitarinių paminklų likimu ir jų keitimo naujos kartos paminklais, simbolį pritaikant Lietuvos situacijai. „Projektą galima suprasti kaip alternatyvų paminklą Lietuvos nepriklausomybei ir kaip būdą atsikratyti neteisybės, kurią praeityje patyrėme“ (iš išgalvoto menininkės tinklapio, pateikto *Entropos lankstuke: išgalvoti autoriai ir jų kūriniai*⁷).

Rimtų vertinimų politikoje ir spaudoje susilaukusi instaliacija. ES atstovai net svarstė galimybę išmontuoti instaliaciją, bet nusprendė to nedaryti, kad nebūtų apkaltinti meno cenzūra. Lietuvių spaudoje vienas populiarus apžvalgininkas, viską priėmęs už gryną pinigą, lygino Lietuvos ir Estijos (Sirje Sukmit) vizijas:

„Aš, žinoma, ne menininkas, tačiau manęs toks vaizdelis nesužavėjo. Suprantu, žinoma, aliuziją į Briuselio berniuką, tačiau nelabai įsikertu, kam ir kodėl lietuviai atrodo kaip „siusiojantys“ kareiviai su šautuvais... Galite su manimi nesutikti, bet man atrodo, kad ir pasijuokti iš savęs reikia mokėti. Be to, man taip pat atrodo, kad šypsenar ironija turėtų skirtis nuo paniekos ir savęs žeminimo“ (Račas 2009).

Estišką viziją pavadindamas tobula: „Atrodo, taip paprasta – „modernūs sovietikai“. Bet kartu kiek daug informacijos, ir... labai gražu. Taip, stereotipas, taip, šaipomasi, tačiau žinia, kuri perduodama šiuo kūrinium, yra visai kita nei Lietuvos atveju.

⁷ entropa.pdf in http://www.europarl.europa.eu/news/public/story_page/037-48734-040-02-07-906-20090206STO48713-2009-09-02-2009/default_lt.htm [žiūrėta 2010-02-03]

Nes ji ne konjunktūrinė, nes ja nebandoma įsiteikti kam nors, nesiekiama politikorektiškumo kaip kai kurių kitų valstybių autorių darbuose. Be to, jos ir išliekamoji vertė gerokai didesnė. Genialiai paprasta... Ech tie estai...:)" (*ibid.*). Deja, priklausymas nuo ideologinių klišių būdingas ne tik meno kūrėjams, bet ir vertintojams. Tai tartum spąstai, į kuriuos gali patekti kiekvienas, nežinantis konteksto ar nepaisantis žanro sąlygiškumų.

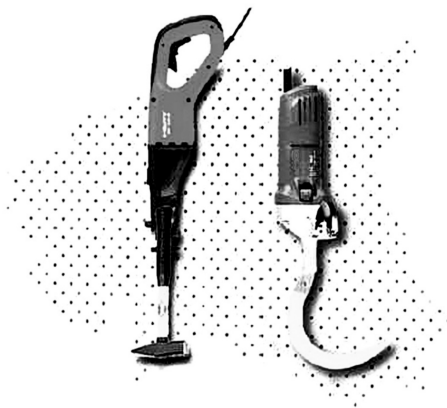
Ar menas vertintinas kaip būdas išsigydyti nuo tautinių kompleksų? Instaliacijos „Entropa“ paantraštė buvo „Stereotipai – tai barjerai, kuriuos reikia nugriauti“. Šis meno kūrinys, be skrupulų pašiepiantis banalybes, pasak menininko, parodijavo „ES be sienų“ sąvoką. Tai ironiškas požiūris į ES integraciją ir kiekvienai šaliai klijuojamus stereotipus.

Pačioje Europos Sąjungos Taryboje instaliacija sulaukė nemažo palaikymo. „Neįžvelgiu provokacijos – tai greičiau priešais mus pakabintas veidrodis, – sakė Karin Resetarits iš Austrijos (Liberalų ir demokratų aljansas). – Galbūt mums reikia krypties, kad galėtume paprasčiau pažvelgti į sudėtingus dalykus. O išankstinės nuostatos – pats elementariausias supaprastinimas.“ Be to, ji iškėlė naujas Europos dimensijas, kaip stereotipų neigimas ir gero tono teigimas. EP Kultūros komiteto pirmininkė Katerina Batzeli (Socialistų frakcija, Graikija) sakė nemėgstanti stereotipų, nes jie – pasenęs būdas perduoti žinią. Nors vėliau ji pakeitė nuomonę ir sakė: „Pamačiusi kūrinių supratau, kad menas turi provokuoti, sukrėsti sistemą“⁸.

Apskritai buvo iškelta gana svarbi mintis. „Ekonominės krizės metu sveika plėtoti ciniško humoro jausmą. Jei Europa nesugeba priimti ciniško humoro, jos ateitis man atrodo niūriai“, – tęsė K. Resetarits. Ar humoras priimamas mūsų pasaulyje? Ir toleruojamas? Kaip išsivaduoti iš stereotipų?

Vėliau instaliacija buvo perkelta į Šiuolaikinio meno DOX centrą Prahoje Hošesovice, ją pristatant 2009 m. birželio 11 d. dalyvavo ir buvęs Čekijos prezidentas Václavas Havelas, paskui „Entropa“ buvo eksponuojama Techmanios mokslo centre Plzeňe kaip ES parodos dalis.

Įdomu, kur mes eksponuosime „Europos sodus“? Ir ką mes pasakėme savąja instaliacija? Atspindėti sudėtinės tapatybės dalis – tradicinius amatus, modernųjį meną ir šiuolaikinį dizainą puiku, monotoniškai iškabinti tapačius reketukus primityvoka,

Entropa Estija.
www.eu2009.cz

⁸ http://www.europarl.europa.eu/news/public/story_page/037-48734-040-02-07-906-20090206ST048713-2009-09-02-2009/default_lt.htm [žiūrėta 2010-02-03]

David Černý. *Entropa*. www.davidcerny.cz/start.html

nes tapatybės savitumas nėra nieko nepasakanti bendro pobūdžio dėlionė, vizualinė vienovė ar dialogo nebuvimas. Anot Zygmunto Baumano, „dialogas reikalauja laiko, apmąstymų, refleksijos – to, nuo ko modernusis nekasdieniškus žada mus visiškai išvaduoti, teigdamas, esą visa tai (laiko sąnaudos, pastangos mąstyti, reflektuoti) mus tik apsunkina. Niekam nekyla abejonių, kad šiandien tai pernelyg daug kainuoja – juk refleksija, susimąstymas reiškia delsimą, lėtesnį tempą, o šiandieniniame pasaulyje už tai reikia brangiai mokėti. Taigi dialogas reikalauja geros valios, tvirto ryžto ir auksinės kantrybės“ (Baumanas 2011, p. 27). Dialogas tarp tradicijų ir dabarties, tarp mūsų ir kitų, tarp tapatybės ir realybės būtinas, kaip ir gebėjimas vaduotis iš primityvumo.

Tiesa, po čekų menininko perėmę galimybę eksponuoti pagrindiniame ES Tarybos pastate Briuselyje lietuvių menininkai pateikė gana „taikų“ vienybės supratimą. Septyni Lietuvos menininkai sukūrė savas interpretacijas ES vėliavų tema, šią parodą, pavadintą „Nepriklausomos istorijos“, skirdami Lietuvos vardo tūkstantmečiui ir Lietuvos narystės Europos Sąjungoje penkmečiui. Kaip skelbė oficialios spaudos priemonės, „menininkai tradicinę spalvinę vėliavų simboliką praplėtė asmeninėmis asociacijomis ir sukūrė savitus pasakojimus. Pavyzdžiui, Austrija vaizduojama kaip slidinėjimo šalis, Liuksemburgas – kaip Liuksemburgo radijo tėvynė. Sovietų

okupacijos metais šis radijas buvo vienas iš nedaugelio vakarietiškos muzikos šaltinių Lietuvoje⁹.

Dabarties anomalijos: „juoko“ terapija

Šiuolaikiniame pasaulyje tradiciniai dalykai tapo laiko įkaitais. Šimtmečius dominavusi humoro samprata, kaip pakantaus, nepikto gyvenimo keistenybių, juokingų situacijų, tautų ar žmonių ydų pašiepimo, susijusio su optimistiniu ir kontempliaciniu požiūriu į tikrovę, pakeitė svarbiausius atrامينius punktus: požiūris į tikrovę iš optimistinio ir kontempliacinio tapo pesimistinis ir destruktivus, draugiškas pašiepimas – skaudžiu įžaidimu, mielos keistenybės – beprasmiškomis kvailystėmis, juokingos situacijos – tuščiais nesusipratimais. Į viską pradėta žiūrėti kaip į dramatišką išlikimo galimybę arba begalinę situacijų tragediją, kurioje galioja griežčiausi vertinimo principai, cenzūra ir dogma, t. y. neduok, Dieve, šiais plačiai propaguojamos tolerancijos ir visa apimančio supratimo laikais ką nors įžeisti nekaltu juoku ar lengva pašaipa, sukelti norą prieštarauti ar neigti. Ideologinės aspiracijos apskritai atsidūrė už „padorumo“ įstatymo ribų.

Vienas iš itin tyrinėjamų šių dienų reiškinių yra gelotofobija, baimė juokauti, šmaikštauti ir pokštauti. Išsamūs tyrimai buvo atliekami septyniasdešimt trijose šalyse ir paskelbti 2009 m. vasario mėnesio tarptautinių humoro tyrimų asociacijos žurnale *Humor*. Nepaisant kultūrinių skirtumų, problema akivaizdi visame pasaulyje. Apklausus daugiau kaip 22 tūkstančius žmonių, „juokas“ virto baime, tačiau klausimų iškilo nemažai ir jų aktualumas neabejotinas. Neturintys humoro jausmo juoką supranta kaip grėsmę ar puolimą. Ar juokas gali būti socialiai aktyvia pozicija, ar mes tik gebame juoktis iš kitų? Ir stokodami pasitikėjimo bei gebėjimų, tampame pilka avių banda?

Paprastas juoko ilgesys, išvaduojamoji juoko galia, gelbstinti skepsio nuostata, ironiška laikysena yra vis dažniau geidautina. Juoko kultūra neatsiejama nuo tradicinių istorinių dalykų: karnavališko laiko supratimo, originalios laikysenos, savitumo ir laisvės. Juokas, paklūstantis vaizduotės logikai, kuri nėra tapati proto logikai, sunkiai apibrėžiamas ar sustingdomas terminija, tai tiesiog gyva, pulsuojanti energija, kurianti savas pasaulio vizijas (Bergson 1900).

Aktualus tebėra ir Michailo Bachtino teiginys, jog juokas yra ne tik socialiai, bet ir kultūriškai kryptingas: komiškas, ypač satyra, lemia žanrų, literatūrinės kalbos atsinaujinimą – išvaduoja nuo sustingusių kanonų, bet kokiam literatūros žanrui teikia šiuolaikiškumo, gyvo aktualumo (Бахтин 1990, c. 12).

⁹ <http://www.balsas.lt/naujiena/298044/briuselyje-septyni-lietuvos-dailininkai-interpretuos-es-veliavas> [žiūrėta 2010-02-06]

Svarbu išlaikyti sveiką ir pozityvų humoro jausmą, vertinant save ir sprendžiant apie kitus. Ekscentriškoji Europos tapatybė, pasak Rémi Brague, siūlo plėsti savo akiratį ir vaduotis iš sustabarėjusių stereotipinių vertinimų.

Naujieji įvaizdžiai kaip trafaretų, schemų, klišių įkaltai

Prieš šešerius metus, siekiant sukurti naują, patrauklų mūsų šalies įvaizdį, buvo pasiūlyta Lietuvos, kaip „drąsios šalies“, koncepcija. Tai sukėlė daugybę diskusijų ir lietuviams nebūdingų ironiškų reakcijų: „Ne, mes rimtai drąsi šalis“ (Zemkauskas 2008) ar „gal dar sugalvosime, sekdami dabartine mada Lietuvoje, įkurti Drąsos monitoringo institutą, kuris seks ir stebės, kiek per metus padrąsėjome, lyginant su latviais ir kiek atrodome bailesni, išmatavus mūsų ir estų drąsą?“¹⁰.

Net buvo siekiama pakeisti Lietuvos anglišką vardą, nes dabartinis „Lithuania“, anot Lietuvos koncepcijos kūrėjų, yra per ilgas ir daugeliui užsieniečių sunkiai ištariamas. Tiesa, tik prieš ketverius metus Valstybės kontrolierės Rasos Budbergytės buvo nustatyta, kad šalies įvaizdis kuriamas be aiškių gairių¹¹.

Istorinės vaizduotės išnykimas iš nacionalinio pasaulėvaizdžio ištis graudus reiškinys. Vizualines galias paverčiant įtikinamumo modeliais reikėtų ieškoti, kas kaltas, kad mes praradome identifikacijos galimybę. Nacionalumas tampa tik išrinktųjų privilegija, didžioji tautos dalis taip ir gyvena iliuzijomis apie nuostabią, didingą, nepaprastą praeitį, grindžiamą stereotipinį mąstymą programuojančiais pasakojimais apie herojus, kurie pakeis pasaulį, didvyrius, kurie kovoja už tiesą ir teisingumą, ir su jais siejamus įvykius, kurie ir tave paverčia svarbia visuomenės ląstele. Viena vertus, stereotipinis tautietis gyvena turbūt prie ūkanotojo Albiono. Kita vertus, stereotipinis požiūris į žemdirbių tautą seniai nebeteko esminių sąsajų su dabartimi.

Išsivaduoti iš stereotipų nepaprastai sunku. 2007 m. sausio mėnesį Lietuvos miestuose prasidėjo viešinimo kampanija: „Būkime modernūs, įveikime stereotipus“. Jos metu iškabinti 500 plakatų, kurių tikslas – atkreipti visuomenės dėmesį į lyčių stereotipus ir paskatinti juos keisti. Nuotraukose vyras su siurblio tatuiruote ant rankos, moteris su automobilio rato pakabuku ant kaklo, moteris, dėvinti prijuostę, ant kurios Lietuvos Respublikos herbas, kostiumuotas vyriškis, prie kurio nupiešta daug mažų kūdikių. Prie kiekvienos nuotraukos buvo užrašai, sietini su plakato vaizdais: „Moterys gali dalyvauti politikoje“, „Moterys gali dirbti fiziškai sunkius darbus“, „Vyrai gali tvarkyti namus“ ir „Vyrai gali auginti kūdikius“. Tačiau pasirinktas poveikio kelias buvo gana tradicinis ir konservatyviai nepaveikus.

¹⁰ <http://www.lrytas.lt/-12016690571200894327-p2-dr%C4%85sus-%C4%AFvaizdis-lietuvos-neikalbos-nei-klausos.htm> [žiūrėta 2010 02 08]

¹¹ <http://www.civis.lt/salies-ivaizdis-kuriamas-be-aiskiu-gairiu-9604.html> 2009-08-24 [žiūrėta 2010 02 08]

Kaip ir visos viešosios socialinės akcijos, ši iniciatyva ir jos rezultatai turėjo paveikti masinę sąmonę. Kolektyviniai stereotipai pereina iš kartos į kartą, ideologizuojami ir sunkiai pasiduoda pokyčiams, bet, formuodami ir keisdami mąstymą, mes galime plėsti tradicinio požiūrio ir patriarchalinės visuomenės suformuotus horizontus.

Nepaisant ideologinių apribojimų, lyčių ir mažumų lygių galimybių, stereotipinių nuostatų, juokas esąs ta ypatinga kalbos, raiškos ir mąstymo forma, kuri išvaduoja iš rutinos ir sustabarėjimo, teikdama naujų impulsų ir prasiūmų mūsų kasdieniškam būviui. Taip pat neneigiant nacionalizmo utopinių lūkesčių, tik pabrėžiant jo optimizmą ir praktinį gebėjimą „įveikti nesėkmę kolektyvinėmis pastangomis“ (Smith 1990, p. 60). Solidarumas, bendruomeniškumas, kolektyvinis tapatumo jausmas turėtų lemti daugybę pozityvių sugestių ir svarbių socialinių veiksmų, siekiant ugdyti brandesnę visuomenę.

Karolis Pocius. *Būkime modernūs, įveikime stereotipus*. 2007

Inovacijų kultūra, arba mitinis nacionalumo turinys

XXI amžiuje nacionalumas yra gerokai nutolęs nuo romantinių XIX amžiaus nacionalumo definicijų: Apšvietos keliamą deduktyvinį mąstymą užgožė romantizmo sugestijos, intuityva, vaizduotė, jausmingumas ar net iracionalumas, šiais laikais vėl grįžtama prie racionalumo ištakų. Tautinio pakilimo idėjos, praradusios nežabotos energijos jėgą, kuri būdinga visiems nacionaliniams išsivaduojamiesiems judėjimams, atsidūrė emocinėje aklavietėje: tautiškumo samprata neišauga iš XIX amžiaus nuostatų, nors dabarties laikai diktuoja kitas programas, mitus ir realijas (Hobsbawm 1990). Galimi scenarijai seniai įgyvendinti kitur, o mūsų tebeverta siekti sujungti tai, kas seniai prarado savo tapatybę: pozityvus, ironiškas tapatumo jausmas tapęs marginalija, bet iššūkiu dėl kylančių grėsmių nacionaliniam saugumui skatina telkti mintis ir jėgas.

Išsivadavimo fantazijos, kaip Vidurio ir Rytų Europos kasdienybė, ieškant galimybių neapibrėžtas, miglotas, nerimą keliančias, iškraipytas realijas pakeisti kuo nors racionali, apčiuopiamu, realiu, sietinos su siekiu įprasminti savo egzistenciją,

kaip ir mitų poreikis, kuriuos pasitelkus galima priimti prancūzų filosofo Georges'o Sorelio pasiūlymą „suprantamai paaiškinti perėjimą nuo principų prie veiksmo“ (Tismaneanu 2003).

Sutelkus jėgas nacionalumui formuoti ir skleisti kaip aktualiai šiuolaikinei galiai, atvertini nauji tapatumo klodai tautinei sąmonei plėsti, ugdyti ar bent žadinti. Pasikendę istoriniuose, pačių sukurtuose šablonuose, įkalinti schemose ir labirintuose, negalime būti atviri kitų nuomonei ar ieškojimams. Suicidinį mentalitetą provokaujantis Pilėnų didvyrių pasiaukojimas, nebūtų dievų atminimo amžinimas ar tariamų didvyrių garbinimas primena idealios šalies – Dainavos krašto padavimus. Nauji natyvai neatsiranda savaime, jie turi būti sukurti, remiantis esminėmis išvalgomis ar viešai aprobuotomis taisyklėmis: „Subyrėjus tradiciniams politiniams tapatumams, reikalinga kolektyvinio tapatumo alternatyva, kuri nėra pagrįsta priešprieša, būdinga nacionaliniam tapatumui“ (Delanty 2002, p. 214). Arba totalus savęs ir panašių į save pateisinimas bei toleravimas neatleidžia nuo sveiko proto, suteikiant beribes in-sinuacijas: „Magiškas mąstymas leidžia žmogui nejausti atsakomybės, nepriklausomą savo valią paaukoti pakvaišėliams ir avantiūristams. Tol, kol teisinė valstybė tebėra užgimstanti, o visur plinta korupcija, magiškas mąstymas atveria lengviausius kelius įkūnyti kalbę, demonizuoti pašaliečius ir kurti netikrą, bet žvalinantį bendruomenės jausmą“ (Tismaneanu 2003, p. 96). Atsakomybės prerogatyva sąlygoja asmenybės pasirinkimą. Iš tiesų ir pasirinkimo laisvė gali virsti girnapse po kaklu, jei vadausiesi vienadienėmis vertybėmis, pamindamas taurius idealus, ar pasaulį vertinsi, remdamasis įtartinomis tiesomis.

Istorinė atmintis, kaip visuotinė viešpatija, kaip bendra aksioma, kaip privaloma duotybė, negali būti eliminuota iš kasdienybės kovų lauko. Kokias vertes suteiksime praeičiai, nėra tik asmeninis reikalas, svarbu išsivaduoti iš kaustančių ideologinių manipuliacijų, dirbtinių dorybių ar beprasmės egzaltacijos. Kiekvienas kelias veda, beje, reikėtų pasitikslinti kur.

Kultūrinės programos: keliai ir klystkeliai

Viena įdomiausių kultūrinės pusmečio programos dalių buvo Lietuvą užsienyje pristatantys kultūriniai projektai, kurie įvardijami kaip turininga kultūrinė programa, nes, kaip buvo planuojama, Europoje ir pasaulyje įvyks daugiau nei pusantro šimto kultūrinių renginių – koncertų, parodų, spektaklių bei kino peržiūrų, kurių metu reprezentuojama mūsų šalis.

„Lietuvos pristatymas išsiskiria savo vieninga komunikacine pristatymo linija, kurios tikslas – išryškinti svarbiausius mūsų pasiekimus, parodyti, jog Lietuva turi ypatingą istorinį paveldą bei vertingas kultūrinės sąsajas su kitomis valstybėmis. Lietuvą pristatantys projektai, kurie keliaus po diplomatines atstovybes, supažindi-

na su Lietuvos fotografijos mokykla, dokumentiniu kinu, šiuolaikiniu menu, gamta ir architektūra. Šie specialiai Lietuvos pristatymui per pirmininkavimą ES Tarybai sukurti projektai pristato Lietuvą kaip kūrybingą, turinčią galias tradicijas ir turtingą paveldą, šalį.¹²

Skleisti žinią apie Lietuvą padėjo interaktyvi UNESCO paroda „Lietuva pašto siuntoje“, kuri buvo pristatoma kaip keliaujantis įdomybių kambarys (*Wunderkammer*), supažindinantis su Lietuvos gamtos, architektūros ir kultūros objektais, įtrauktais į UNESCO registrus ir sąrašus. Kiekvienas objektas buvo paslėptas iš pažiūros paprastoje dėžėje, panašioje į pašto siuntinį, tačiau visas parodos paslaptis buvo galima atrasti tik pravėrus dėžę. Panaudojant vis kitokias išraiškos priemones (kaip teigė kūrėjai, šiuolaikiškėmis garso ir vaizdo technologijomis) pristatoma dešimt temų, perteikiančių Lietuvos gamtos ir kultūros paveldo savitumą. UNESCO Pasaulio paveldo sąrašė esantys Vilniaus istorinis centras, Kernavės archeologinė vietovė, Kuršių nerija, Struvės geodezinio lanko punktai; į UNESCO Reprezentatyvų žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą įrašyti Kryždirbystė ir kryžių simbolika Lietuvoje, Dainų ir šokių švenčių tradicija Baltijos valstybėse, Lietuvių polifoninės dainos sutartinės; UNESCO programos „Žmogus ir biosfera“ tarptautiniam biosferos rezervatų tinklui priklausantis Žuvinto biosferos rezervatas ir į UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ tarptautinį registrą įtraukti Baltijos kelio dokumentai bei Radvilų archyvai ir Nesvyžiaus bibliotekos kolekcija. Planuojama, kad ši paroda per metus aplankys daugelį Europos ir kitų pasaulio valstybių, taip pat ir UNESCO būstinę Paryžiuje.

Tik kyla vienas klausimas, kodėl ši interaktyvi UNESCO paroda „Lietuva pašto siuntoje“, kaip ir dauguma kultūrinės programos projektų – interaktyvi paroda „Lietuva Europai ir Europa Lietuvai“, kurioje Lietuva pristatoma per įdomias, netikėtas istorines, kultūrinės, ekonomines sąsajas su visomis Europos Sąjungos valstybėmis ir naująja nare Kroatija, fotografijos paroda „Poetiniai dokumentai“, Lietuvos šiuolaikinio meno paroda „Didesnio dalis“ ir „Kino inkluzai“, – visuomenei yra žinomos tik informaciniuose pranešimų ir lokalių pristatymų? Interaktyvumas nėra tik uždaros erdvės sfera. Interaktyvi sąvoka pirmiausia vartojama kalbant apie interneto galimybes. Deja, projektai nebuvo išsamiau pristatomi virtualioje erdvėje, kur jie būtų sulaukę kur kas didesnio susidomėjimo ir sklaidos ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje. Tiesa, bendrą Alfonso Eidinto, Alfredo Bumblausko, Antano Kulakausko ir Mindaugo Tamošaičio knygą „Lietuvos istorija“, pirmininkavimo proga išleistą šešiomis užsienio kalbomis – anglų, vokiečių, prancūzų, ispanų, rusų ir lenkų, galima atsisiųsti internetu nemokamai, bet pirmiausia norėtųsi sužinoti, ar verta tai daryti.

Apskritai, peržiūrėjus Lietuvos kultūrinių renginių programą užsienyje, pasijunti vėl atsidūręs VEKS'o laike, kai riba tarp geidžiamo ir esamo visiškai išsitrynusi, o

¹² <http://www.eu2013.lt/lt/pirmininkavimas-ir-es/kulturine-programa> [žiūrėta 2013 07 13]

visi renginiai, projektai, pasirodymai mikliai „prichvatizuojami“, regis, tai ir atskleidžia nepaprastą mūsų organizuotumą.

„Rojaus sodai“ ir Lietuva

Iškilaus, savito ir originalaus lietuvių dailininko, nuo 1948 iki 1995 m. gyvenusio ir kūrusio Paryžiuje, garsaus ir žinomo visame pasaulyje Vytauto Kasiulio muziejaus atidarymas Vilniuje oficialiai taip pat buvo siejamas su Lietuvos pirmininkavimu ES Tarybai. Didžiulė devynių šimtų penkiasdešimt darbų kolekcija buvo padovanota Lietuvai, įkūrus muziejų. Taip pat buvo perduotas dailininko archyvas (per 1500 fotografijų, laiškų ir įvairių kitų dokumentų), eskizai, asmeniniai įrankiai. Vienoje iš muziejaus salių, kur, kaip teigia rengėjai, buvo „pamėginta atkurti paryžietiškos dailininko dirbtuvės interjerą. Į Vilnių persikėlė jo teptukai, dažai ir knygos. Kabo netgi V. Kasiulio chalatas, kuriuo pasipuošęs, kaip liudija archyvinės nuotraukos, jis mėgdavo tapyti“¹³.

XX a. pradžios neoklasicistiniame pastate šalia Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro Vytauto Kasiulio dailės muziejus buvo kuriamas dvejus metus. Bet apsilankius muziejuje apima toks jausmas, kad grįžome į tuos laikus, kai muziejaus pastatas buvo ką tik pastatytas. Iškeltas uždavinys – pritaikyti istorinį pastatą šiuolaikiniams muziejaus poreikiams buvo įvykdytas, atsižvelgiant į techninius reikalavimus. Tačiau pastato erdvė nesukuria šiuolaikiniams muziejams keliamų iššūkių: nustebinti, paveikti, sužavėti. Jei palyginsime su neseniai Europoje duris iš naujo atvėrusiais muziejais – Amsterdamo Nacionaliniu muziejumi (*Rijksmuseum*) ar Europos civilizacijų ir Viduržemio jūros muziejumi (*Musée des civilisations de l'Europe et Méditerranée*, sutrumpintai MUCEM), kuris įsikūręs trijose erdvėse *Le J4*, vadinama MUCEM širdimi, tai naujas, originalus, konceptualus ir nepaprastas muziejus tarp miesto ir jūros senojoje uosto prieklaukoje, turintis dvi ekspozicijų erdves (viena pastovi ir skirta Viduržemio jūros kultūrai, kita nuolat keičiama), šalia jo rekonstruotas Saint-Jeano fortas, kurio istorinėje erdvėje įkurtas Viduržemio jūros sodas, ir modernus Konservavimo ir saugojimo centras, kuriame saugomi daugiau kaip 250 000 objektų, 130 000 tapybos, grafikos darbų ir piešinių, 450 000 nuotraukų, apie 100 000 knygų ir periodinių leidinių, taip pat garso ir audiovizualiniai archyvai. Mes negalime lygintis su šių muziejų rekonstrukcijoms panaudotomis lėšomis, bet derėtų įdėmiau pasižvelgti į ekspozicijų paskirtį ir rengimo principus. Vienas įdomiausių personalijai skirtų muziejų buvo atidarytas prancūzų menininko Pierro Soulageso gimtajame miestelyje Rodez, Prancūzijos pietuose. 250 darbų, kuriuos padovanojo muziejui vienas žymiausių šių dienų dailininkų, eksponuojami neįpras-

¹³ <http://www.veidas.lt/rojaus-sodai-%E2%80%93-po-nauja-pastoge> [žiūrėta 2013 07 15]

toje, „šviesos ieškančioje“, kaip ją apibūdina prancūzų spauda, erdvėje, kurioje stebina viskas: spalvos, eksponavimas ir pats muziejaus pastatas, originalus firmos *Passelac & Roques* architektų projektas¹⁴.

Šiais laikais muziejuje privalu sukurti ypatingą erdvę, padedančią atskleisti rengėjų originalumą ir novatorišką požiūrį į asmenybę, jo laiką ir kūrybą. Viso to pasigendame Vytauto Kasiulio muziejuje, kad pasinertume ir išnyktume tame laike, ir norėtume vis grįžti!

Pasigirti, kad Lietuvos pirmininkavimui ES Tarybai atidarėme naują muziejų, verta, bet suteikti istoriniam pastatui naują patrauklų kūrybinių idėjų kupiną gyvenimą yra nelengvas uždavinys.

Tas pavojingas nacionalinis bruožas

Kalbant apie Lietuvos pirmininkavimą ES Tarybai, be abejonės, kaip savitą kultūrinės veiklos įrodymą reikėtų paminėti ir dovanas atvykstantiems, visko mačiusiems ir pakankamai turintiems. Todėl buvo surengtas nacionalinis dovanų tapatumo formavimo konkursas, kuriame, kaip plačiai skelbė lietuviška spauda, kažkodėl nedalyvavo verslininkai (matyt, 4 milijonai litų skirti „kuklioms“ dovanoms jiems atrodė per menkas uždarbis) ir gebantys prie kuklios egzistencijos prisidurti kitais ES ar Lietuvos mokesčių mokėtojų pinigais. Kaip pažymėjo Vyriausybės atstovai, buvo itin sunku rasti verslininkų, kurie turėtų idėjų, kaip sukurti originalių suvenyrų. Bet konkurse dalyvavo menininkai ir neįgalieji, kurie laimėjo galimybę kurti dovanas aukščiausio rango delegacijų dalyviams.

Užsienio reikalų ministerija pranešė, kad oficialų pirmininkavimo dovanų paketą sudaro: specialios dovanos delegacijų nariams (priklausomai nuo rango), kanceliarinių priemonių rinkiniai – bloknotai, rašikliai, dėklai dokumentams, kaklaraištis vyrams ir šalikėlis moterims. Visos šios pirmininkavimo dovanos yra pažymėtos oficialia pirmininkavimo simbolika.

Pirmininkavimo ES dovanų koncepcija turėjo būti sukurta atsižvelgiant į Lietuvos europinę tapatybę, orientaciją į Šiaurės Europos regioną ir siekį įtvirtinti mūsų šalies kaip patikimos partnerės įvaizdį Bendrijoje. Dovanos turėjo būti reprezentatyvios, praktiškos, subtilios, estetiškos, asmeniškios, originalios, tinkamos nešioti ar ryšėti ir transportuoti. Dovana ar jų linija privalėjo atitikti Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai raktinius žodžius: „Moderni. Kurianti. Jauki“¹⁵.

¹⁴ Un musée pour Soulages, chercheur de lumière, par Philippe Dagen (Rodez), http://www.lemonde.fr/culture/article/2014/05/29/un-musee-pour-soulages-chercheur-de-lumiere_4428686_3246.html; http://www.lemonde.fr/politique/article/2014/05/30/des-manifestants-hostiles-accueillent-hollande-a-rodez_4429251_823448.html [žiūrėta 2014 05 30]

¹⁵ <http://dev.lzinios.lt/Lietuvoje/Lietuvos-sveciams-ir-silkines-dovanos> [žiūrėta 2013 07 15]

Ministrams ir kitiems aukščiausio rango pareigūnams buvo dovanojami Lietuvos grafikos meno kūrėjų darbai, kuriuose įamžinti architektūriniai Lietuvos miestų akcentai arba Lietuvos banko išleistos proginės sidabrinės 50 litų nominalo monetos, skirtos Lietuvos pirmininkavimui ES Tarybai. Žemesnio rango delegacijų nariai dovanų krepšelyje galėjo rasti tris skirtingas nedideles, tačiau praktiškas dovanas: inovatyvų atšvaitą, universalų mobiliojo telefono įkroviklį su keturiais skirtingais įkrovimo antgaliais ir dovaną, kuri priklausė nuo metų laiko – mažytę juodųjų slyvų sūrio dėžutę, liudijančią Lietuvos kulinarinį paveldą, šiltuoju metų laiku ir megztas kumštines pirštines, kurios buvo dovanojamos vėlyvą rudenį ar žiemą.

Tradicinės protokolinės pirmininkavimo dovanos svarbiausiems asmenims – kaklaraištis vyrams, šalikėlis moterims klasikinės mėlynos spalvos ir tradicinio lietuviško motyvo sodo derinys – perteikia šalies pasirinktą pirmininkavimo stilistiką (16 500 vienetų kaklaraiščių ir 7500 vienetų šalikėlių), kanceliarinės prekės.

Kodėl oficialios dovanos, esančios privalomu etiketo atributu, mūsų žiniasklaidoje buvo interpretuotos gana nepatraukliai, nors, kaip turėjo atrodyti, suma, skirta vienai dovanai (250 litų), buvo mažesnė nei skiria kitos ES pirmininkaujančios valstybės. Tačiau nemokėjimas tinkamai argumentuoti, nusakyti dovanų būtinybę ir pasirinkimo galimybes sukėlė visuotinį erzelį, sklidiną nepasitikėjimo. Užuot skatinus pasitikėjimą mūsų valdininkų taupumu. Gal lietuviškasis dėmesingumas svečiams, vaišingumas ir paslaugumas yra dar vienas nacionalinis mitas? Kaip mums pakeisti požiūrį į privalomus dalykus, keistis patiems ar išmokti į viską žvelgti paprasčiau ir neteikti dovanoms nepaprastumo statuso?

Europa ir platus požiūris į kultūrą

Kultūra nėra vienadienis reiškiny, ji apima daugybę sferų, kartais nužeminama iki gatvės grindinio, kartais pakeliama iki tariamo lietuviško elito aukštumų. Tapatybės formavimas turėtų būti nuolatinis procesas, siekiant išsivaduoti iš provincialumo ir plačiau žvelgti į kultūrą, aprėpiant naujus horizontus.

Neseniai Europos Parlamento Kultūros ir švietimo komitete kultūros ministras Šarūnas Birutis pristatė Lietuvos pirmininkavimo prioritetus kultūros srityje. Didžiausias keliamas uždavinys – suteikti kultūrai deramas pozicijas ir keisti tiek politikų, tiek visuomenės požiūrį į ją. „Tik kūrybinga ir kurianti Europa gali konkuruoti su pasaulio rinkomis, o siauras požiūris į kultūrą, tik kaip į atskiras meno sritis, lemia ir ateityje dar labiau neigiamus veiksnius visai Europos Sąjungai“, kartu pabrėždamas europietiškos kultūros identiteto išsaugojimo ir kultūros sąvokos plėtimą prasme svarbą¹⁶.

¹⁶ http://www.lrkmlt/go.php/lit/Kulturos_ministras_Sarunas_Birutis_prist/3565 [žiūrėta 2014 05 28]

Kalbėdamas apie kultūros prioritetus ir atsakydamas į Kultūros ir švietimo komiteto narių klausimus, ministras konstatavo, kad kultūra šiandien sukuria apie 7 proc. Europos Sąjungos bendrojo vidaus produkto ir siekiant glaudesnės kultūros politikos sąveikos su kitomis ES politikos sritimis svarbu prisidėti prie integruoto požiūrio ir sumanaus bei tvaraus augimo.

Vienas svarbesnių susitikimo nuopelnų buvo komiteto narių palaikymas ir padėsinimas pirmininkavimo metu ryžtingai laikytis užsibrėžtų tikslų ir ministro kultūros politikos palaikymas, siekiant ES biudžeto didinimo kultūrai.

Kaip svarbi veiklos kryptis buvo aptariama Europos kultūros identiteto išsaugojimo politika, iškelianti naują strateginę europietiško dimensiją. Apskritai Europos kultūros identiteto išsaugojimo politika siejasi su plačiai vykdoma interkultūrinės Europos programa, kurioje, nepaisant bendrų sąsajų ieškojimo, stengiamasi pabrėžti kosmopolitinės Europos atgimimą, kartu inicijuojant kultūrų įvairovės ir kultūrų dialogo programas¹⁷.

Nacionalumo atgimimas glaudžiai susijęs su kultūros įvairovės išsaugojimu, pripažįstant tam tikrą bendrą Europos kultūros identiteto kodą. Susitelkimas ties nacionalinėmis vertybėmis ir prioritetais, naujų įžvalgų kūrimas, savitumo ir bendrumo ieškojimai, platesnis požiūris ir tarpkultūrinės komunikacijos protegavimas turėtų paskatinti europinio dialogo plėtojimą. Svarbiausia, kad „Kultūros naktis“, kuria pradėjome Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai kultūros renginius, netaptų metafora, kuri simbolizuotų kultūros būklę ir lemtų nacionalumo atgimimą.

Kultūros pasirinkimas glaudžiai susijęs su nacionalumo tyrimais, tai įrodo ir tarpkultūrinės komunikacijos patyrimai. Realybė ir jai keliami uždaviniai tampa svarbia ateities kūrimo priemone, grumdamiės dėl siaurų nacionalinių prioritetų mes galime tapti kultūrine periferija. Deja, nėra patvirtinta nauja nacionalinė mokslų klasifikacija, į kurią būtų įtraukti kultūros mokslai ir kurioje užimtų deramą vietą tarp kitų mokslų. Kultūros studijos būtinos norint suteikti mūsų pasirinkimams, tikslams, sumanymams ir jų įgyvendinimui naujų prasmingų postūmių bei iššūkių, ir kaip rašoma Kultūros ministerijos dokumente, „atsižvelgiant į tai, kad kultūros padėtis Lietuvoje reikalauja kritinio požiūrio, dėmesio ir teigiamų pokyčių, taip pat į būtinybę išsaugoti visuomenės kultūrinį tapatumą ir suteikti kultūrai prioritetinės valstybės remiamos srities statusą“¹⁸. Mes privalome neužsidaryti savos kultūros, savų prioritetų ir pasirinkimų rėmuose, platesnis kontekstas, lyginamieji darbai,

¹⁷ <http://www.intercultural-europe.org/site/content/newsbulletin/1327> [žiūrėta 2013 07 15]

¹⁸ http://www.lrkmlt.lt/go.php/lit/Lietuvos_kulturos_politikos_kaitos_gaire/524/16/286 [žiūrėta 2013 08 22]

tarpkultūrinė komunikacija – tai galimybės ieškoti naujų perspektyvų ir galimybių, formuojant kultūros politiką, stiprinant tapatumo jausenas, grindžiant nacionalinius privalumus, neprarandant savo savitumo išlikti lygiaverčiais kūrybingos Europos piliečiais.

Literatūra

- Baumanas, Zygmuntas. 2011. Apie dialogo nekasdieniškumą ir nekasdienį dialogą, In: *Kultūros barai*, 2011, Nr. 2, p. 27.
- Bergson, Henri. 1900. *Le rire, Essai sur la signification du comique*. Paris.
- Billig, Michael. 1995. *Banal Nationalism*. London: Sage Publications.
- Brague, Rémi. 2001. *Ekscentriškoji Europos tapatybė*. Vilnius: Aidai.
- Cook, Deborah. 2004. *Adorno, Habermas, and the Search of a Rational Society*. London–New York: Routledge.
- Delanty, Gerard. 2002. *Europos išradimas*. Vilnius: Aidai.
- Europe Instalation 14 01 2009, <http://www.origin.ie/blog/?p=150> [žiūrėta 2010 02 03]
- Gellner, Ernest. 1996. *Tautos ir nacionalizmas*. Vilnius: Pradai.
- Hobsbawm, Eric J. 1990. *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University.
- Račas, Artūras. 2009. Lietuva versus Estija: pasijuokti iš savęs irgi reikia mokėti, <http://racas.lt/lietuva-versus-estija-pasijuokti-is-saves-irgi-reikia-moketi/2009-08-20> [žiūrėta 2010 02 03]
- Smith, Anthony D. 1994. *Nacionalizmas XX amžiuje*. Vilnius: Pradai.
- Tismaneanu, Vladimir. 2003. *Išsivadavimo fantazijos: pokomunistinės Europos mitai, demokratija ir nacionalizmas*. Vilnius: Mintis.
- Zemkauskas, Rytis. 2008. Drąši šalis, <http://www.alfa.lt/straipsnis/180098/?Drasi.salis=2008-04-17> [žiūrėta 2010 02 03]
- Zuelow, Eric G.E. 2007. What is Nationalism? <http://www.nationalismproject.org/what.htm> [žiūrėta 2013 05 10]
- Бахтин, Михаил. 1990. *Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса*. Москва: Художественная литература.

Nationality Studies, Cross-Cultural Communication and Cultural Sciences

Summary

Key words: nationality, identity, culture, communication studies

Education of communion, patriotism, self-awareness and choices is closely related to the studies of nationalism, as the perception of identity and traditions of identification, development opportunities and future priorities, cross-cultural communication, based on dissemination of tolerance and respect, and cultural studies, that form the criteria of creativity, imagination and the joy of discovery. Cultural horizons, mediated by evidencies as a prerogative of evidentiality, which do not need proof of the vast, singularity and originality, promote the search of strong and meaningful support, framework of assessment and behavior so that the cultural values would not be simulated or deliberately leveled down in order to lower value-bar as low as possible. The priorities of intercultural communication – universality, diversity, traditionalism – should strengthen more meaningful valuable landmarks and shape the values of culture, as a collective phenomenon, in the national consciousness.